

כיצד עיצבה ההסדרה את פני הענף, באמצעות שינויים מבניים והגברת התחרות, והביאה לצמיחה מהותית ומתמשכת

שירותי רט"ן

ענף הרט"ן (רדיו טלפון נייד בשיטה התאית - Cellular Telephony) בישראל נמצא בהתפתחות מואצת, מאז החלה התחרות בענף להתפתח, בשלהי שנת 1994. בדצמבר 1994 היו בישראל 125,000 מנויי רט"ן. בסוף שנת 2000 היו בישראל כ- 4.4 מיליון מנויי רט"ן, ובסוף שנת 2001 היו בישראל כ- 5.6 מיליון מנויי רט"ן¹. בענף פועלים ארבעה מפעילים: פלאפון, סלקום, פרטנר, מירס - והכנסותיהם בשנת 2001 היו בהיקף של כ- 12 מיליארד שקל, שהיו אז כ- 51% מסך הכנסות מפעילי הבזק בישראל, היקף הכנסות המעיד על חשיבותה של התחרות ועוצמתו הכלכלית של ענף הרט"ן.

חברת פלאפון החלה לפעול בשנת 1987 לאחר זכייה במכרז² שפרסם משרד התקשורת בשנת 1983, שזכויותיו הועברו לחברת בזק בשנת 1984. חברת פלאפון החלה לפעול במתכונתה הנוכחית על פי רשיון שהוענק לה בשנת 1996. חברת סלקום החלה לפעול בדצמבר 1994 בעקבות זכייתה במכרז, שפרסם משרד התקשורת בנובמבר 1993, כאשר המרכיב העיקרי בזכייה במכרז היה הצעת סלקום לתעריפים נמוכים לציבור. חברת פרטנר³ החלה לפעול באוקטובר 1998 בעקבות זכייתה במכרז, שפרסם משרד התקשורת ביולי 1997, כאשר המרכיב המרכזי בזכייה במכרז היה תשלום חד-פעמי למדינה עבור הרשיון (כ- 400 מיליון דולר). רשיון מירס הוסב בפברואר 2001 מרשיון מיוחד למתן שירותי בלישה (Trunking/Dispatch) לרשיון כללי לרט"ן.

בעבר נשאו מנויי רט"ן בעלויות עבור שיחות נכנסות. מאפריל 1994 מופעל בישראל חיוב בשיטת "מנוי יוזם משלם" (CPP) בשירותי רט"ן, בדומה למקובל ברשת הטלפוניה הנייחת, לפיה המנוי היוזם את השיחה לרט"ן, יהא זה מנוי נייח או מנוי רט"ן אחר, נושא בעלות השיחה, ומנוי הרט"ן המקבל את השיחה לא נושא בתשלום מיוחד לשם קבלת שיחה זו. המעבר לשיטה זו שינה את אופי השימוש ברט"ן ותרם להרחבתו המהותית.

ענף הרט"ן בישראל שינה מאז שנת 1995 את אופיו, ממוצר ייחודי לאנשי עסקים עשירים ולעשירון העליון למוצר צריכה בסיסי לכל שכבות האוכלוסייה, כאשר הענף מאופיין על ידי מספר אלמנטים:

- **צמיחה מהירה וחדירה גבוהה**, תולדת האקלים התחרותי, היישום של "מנוי יוזם משלם" (CPP), הפריסה הארצית הרחבה של השירות, איכות השירות הגבוהה וההתנהגות הצרכנית של הציבור הישראלי.
- **שימוש אינטנסיבי** - תופעה ישראלית ייחודית. ממוצע השימוש ברט"ן בישראל הוא מעל 300 דקות שימוש בחודש⁴, לעומת כ- 150 דקות שימוש חודשיות באירופה. אין ספק כי שימוש אינטנסיבי זה הוא תולדה של תחרות, תפיסת מחיר נמוך⁵, איכות שירות ושימוש בשיטה של "מנוי יוזם משלם".

השינוי באופי השימוש ברט"ן הביא לקביעה כי שווי שימוש בטלפון נייד שניתן לעובד בידי מעסיק יהיה חייב במס. חקיקה מתאימה נקבעה במסגרת "חוק ההסדרים" לשנת 2002⁶, ותקנות מתאימות נקבעו במאי 2002. שווי השימוש בטלפון נייד, לצורך המס, נקבע כ- 50 אחוזים מחשבון הטלפון הנייד של העובד, עד תקרה של 80 ש"ח (מס הכנסה מירבי של 48 ש"ח, לעובדים המשלמים מס בשיעור המירבי של 60%). בגין שווי השימוש בטלפון נייד חלים על העובד מס הכנסה, ביטוח לאומי, ביטוח בריאות ועוד, ועל המעביד חלים הפרשה לביטוח לאומי, ולחלק מהמעסיקים - גם מס מעסיקים ומס שכר.

תחרות ברט"ן

טרם הפעלת חברת בזק, באפריל 1983, פרסם משרד התקשורת מכרז להנחת תשתית ולהפעלת שירות רט"ן, במתכונת של "הסדר BOT", לפיו החברה הזוכה תקבל זכיון בלעדי להפעלה ושיווק של השירות במשך 7 שנים, כשהיא פועלת מטעם משרד התקשורת ובשמו, ובתום תקופת ההסכם תעבור המערכת לבעלות משרד התקשורת ללא תמורה. במכרז זכתה בנובמבר 1983 חברת מת"ת (מוטורולה תדיראן תקשורת בע"מ - חברה שהוקמה ע"י חברת מוטורולה וחברת תדיראן. לימים פרשה חברת תדיראן מן החברה, ומכרה את חלקה לחברת מוטורולה).

החוזה עם מת"ת נחתם ע"י חברת בזק ביולי 1984, לאחר שחברת בזק החלה לספק את שירותי התקשורת בישראל, ולאחר שמשרד התקשורת התחייב בפני חברת מוטורולה כי תינתן למת"ת בלעדיות בתקופת ההסכם. כתמורה להרחבת המערכת והשקעות נוספות האריכה חברת בזק את החוזה עם מת"ת במרץ 1987, לתקופה של 3.5 שנים נוספות. השירות המסחרי נחנך ע"י השר רובינשטיין במרץ 1986, בשיחה עם ראש הממשלה שמעון פרס, בשם המסחרי "פלאפון", והוצג אז כמודל לפיתוח תשתית התקשורת בהון פרטי, ולא במימון ממשלתי.

במקביל למינוי ועדת בועז מינה שר התקשורת רפאל פנחסי, ב- 16 באוגוסט 1989, ועדת בדיקה לבחינת נושא הרט"ן, בראשותו של אהוד שילון⁷. הוועדה הגישה את המלצותיה לשר פנחסי בנובמבר 1991.

הוועדה הגיעה למסקנה כי הענקת הבלעדיות לענין הרט"ן בעקבות מכרז נעשתה כדין, אך כניסת חברת בזק לנעלי משרד התקשורת יצרה סדרת תקלות, וספק אם היא נעשתה כדין. הוועדה קבעה כי שר התקשורת רשאי לפתוח את שוק הרט"ן לתחרות מינואר 1994, על פי המכרז המקורי, וכי "ניתן לקבוע כי נותני השירות השכילו להפיק תועלת מירבית מתנאי המונופול והעדר הפיקוח, וכי היתרון לגודל לא הועבר בסופו של דבר אל הצרכן". הוועדה העריכה כי בסוף שנת 2000 יהיו בישראל בין 180,000 ל- 300,000 מנויים, והמליצה לפתוח את שוק הרט"ן לתחרות בין שני מתחרים, ולבחור את המפעיל השני במכרז, בהשתתפות גורמים בין-לאומיים, כך שמתן השירות המתחרה יוכל להתחיל בינואר 1994. כן המליצה הוועדה לבחור במכרז גם את המפעיל שיירש את מת"ת בשנת 1997, תוך יצירת הסדרי הפרדה בין בזק למוטורולה.

השר פנחסי ביקש, על סמך דו"ח הוועדה, להכריז על קיום מכרז לשירות מתחרה, אך חברת מוטורולה סיכלה זאת על ידי עתירות לבג"ץ.

במהלך שנת 1992 התקיימו דיונים ממושכים בסוגיה התחרות בענף הרט"ן, וחוק הבזק תוקן, כדי לבסס בחוק את קיומה של התחרות ברט"ן. במרץ 1993 נחתם זכרון דברים בין הממשלה, שיוצגה בידי שר התקשורת משה שחל ושר האוצר אברהם שוחט, חברת בזק וחברת מוטורולה. חברת מוטורולה קיבלה את הצעת הממשלה - במקום לסיים את עיסקת ה-BOT ולקיים מכרז חדש בשנת 1997 תוקם

חברה משותפת לבזק ולמוטורולה, לה יוענק רשיון לעשר שנים, החל מינואר 1994, עם אפשרות הארכה בשש שנים נוספות; משרד התקשורת יוכל לפתוח את שוק הרט"ן לתחרות מינואר 1994; המדינה לא תתנגד להעביר את המערכת לחברה החדשה, אך היא שומרת לעצמה את הזכות לדרוש מחברת בזק בלבד את שווי חלקה של מוטורולה במערכת, אשר, לדעת המדינה, היתה אמורה להחזיר לה⁸; תחום ציוד הקצה לרט"ן יפתח לתחרות במהלך שנת 1993, ותעריפי השירות יופחתו ב- 25%.

לאחר תהליך מורכב נחתם באוקטובר 1994 הסכם סופי בין חברת בזק וחברת מוטורולה בדבר הקצאת מחצית ממניות מת"ת לבזק ושינוי שם החברה לפלאפון תקשורת סלולרית בע"מ. בפברואר 1996 הוענק לחברת פלאפון רשיון כללי למתן שירותי רט"ן, בתוקף מ- 1 בינואר 1994.

משרד התקשורת פירסם במרץ 1993 בקשה לקבלת מידע בסוגיות שונות של מכרז לרשיון כללי למפעיל רט"ן שני, ובנובמבר 1993 פורסם המכרז עצמו⁹. התדרים שהועמדו לזוכה במכרז היו בתחום 800 מה"ץ. המכרז חייב כל תאגיד שביקש להתמודד כי בין בעלי אמצע השליטה בו יהיה מפעיל רט"ן מנוסה, שיש לו 100,000 מנויים לפחות. הבחירה במכרז התבססה על מנגנון של ניקוד ההצעות, כאשר 50% מהניקוד היה על התעריף שבדעת המציע לדרוש ממנויו, 25% מהניקוד היה על עיתוי הפעלת טכנולוגיה ספרתית, 20% מהניקוד היה על לוח זמנים לכיסוי ארצי ו- 5% מהניקוד ניתן להערכה כללית על איכות התשתית והשירות. במאי 1994 הודיע משרד התקשורת על זכיית חברת סלקום במכרז, כאשר המרכיב העיקרי בזכייה במכרז היה התחייבות לתעריפים נמוכים לציבור. שרת התקשורת שולמית אלוני העניקה לחברת סלקום רשיון כללי למתן שירותי רט"ן ביוני 1994, וחברת סלקום החלה לספק שירות מסחרי בדצמבר 1994.

מכרז הרט"ן היה מכרז מעניין וחשוב. המכרז היה מכרז ראשון מסוגו על קבלת רשיון כללי למתן שירותי בזק. במכרז הוגשו שש הצעות, כאשר המתמודדים היו תאגידים ששילבו חברות תקשורת מובילות בעולם, גופים פיננסיים גדולים וחברות מקומיות. כל המתמודדים הציעו לכסות במהירות את כל שטח המדינה ולהפעיל טכנולוגיות ספרתיות מתקדמות. לראשונה השקיעו משקיעים זרים השקעות מהותיות בפיתוח תשתיות תקשורת במדינת ישראל¹⁰.

מכרז הרט"ן מסמל בעיני הציבור בישראל את תחילתה של המהפכה הצרכנית והתחרות הממשית בענף התקשורת בישראל. המבנה הייחודי של מכרז הרט"ן והזכיה של חברת סלקום, בתעריפים נמוכים במיוחד, יצרו בקרב הציבור תפיסה שתעריפי הרט"ן שווים לכל נפש, ותרמו להאצה משמעותית בחדירת שירות הרט"ן. לתופעה של שירותי רט"ן בתעריפים נמוכים היתה השפעה צרכנית חיובית וחשובה על הצרכן הישראלי.

תהליכים אלה הם תחילתה של צמיחה כלכלית מהותית במשק התקשורת הישראלי, צמיחה הנמשכת עד עצם היום הזה.

על האופוריה בישראל ניתן ללמוד מגליון מיוחד של מוסף "ביזנס" של העיתון הכלכלי "גלובס", שפורסם במרץ 1995, בכותרת "1995 - שנת התקשורת, כמה גבוה עוד אפשר להגיע". כותרת המאמר הראשון באותו מוסף, הוזן בתחרות בענף הרט"ן, היא "עוד ילמדו את זה בבתי הספר".

מעל שלוש שנים חלפו מהמלצת ועדת בועז ועד לתחילת פעולתה המסחרית של חברת סלקום, זמן לא רב במושגים של מערכות הסדרה. התהליך המהיר התאפשר עקב התהליך של הסכמה בין בעלי העניין וההסכם בין המדינה, חברת מוטורולה וחברת בזק, שכן לו היו פונים הצדדים לבית המשפט, התהליך היה נמשך תקופה לא מבוטלת, ואת סופו קשה היה לחזות. אין ספק כי כל הצדדים עשו צעד נבון,

שהועיל למדינה בהשגת מטרות משקיות, ולחברות המעורבות - להשיג רשיון ארוך טווח וחופש פעולה חשוב.

הערכת ועדת שילו באשר להתפתחות שוק הרט"ן, שנראתה בזמנו כהערכה מוגזמת, התבררה כהערכה חסרה במידה קיצונית - בסוף שנת 1991, בסמוך למועד הגשת הדו"ח, היו בארץ 23,000 מנויי רט"ן. בסוף שנת 1994, עם תחילת פעולתה של חברת סלקום, היו בישראל 130,000 מנויי רט"ן, בסוף שנת 2000 היו בישראל כ- 4.4 מיליון מנויי רט"ן, ובסוף שנת 2001 היו בישראל כ- 5.6 מיליון מנויי רט"ן.

מכרז למפעיל רט"ן שלישי

בשלהי שנת 1996 החליטה שרת התקשורת לימור לבנת לפרסם מכרז למפעיל רט"ן נוסף, כדי לספק את הביקוש הגואה לשירותי רט"ן תוך שיפור איכות השירות ושכלול התחרות. פרסום המכרז התאפשר בעקבות סיכום על הסדר לפינוי גופים אזרחיים ובטחוניים מתחומי התדרים המתאימים לשירותי רט"ן, והעברת פעילות גופים אלה לתחומי תדרים אחרים¹¹.

ביולי 1997 פרסם משרד התקשורת מכרז למפעיל רט"ן שלישי¹². התדרים שהועמדו לזוכה במכרז היו בתחום 900 מה"ץ. המכרז חייב כל תאגיד שביקש להתמודד כי בין בעלי אמצעי השליטה בו יהיה מפעיל רט"ן מנוסה, שיש לו 500,000 מנויים לפחות. נקבעו תנאי סף, שעיקרם - השגת כיסוי ארצי תוך ארבע שנים, תוך שימוש בטכנולוגיה ספרתית מוכחת. הבחירה במכרז התבססה על מנגנון של ניקוד ההצעות, כאשר 75% מהניקוד היה על דמי רשיון חד-פעמיים שיוצעו למדינה, 5% מהניקוד היה הערכה צרכנית, 10% מהניקוד היה על הערכה הנדסית ו- 10% מהניקוד ניתן להערכה כללית על איכות ההצעה. יודגש כי הכנסת מפעיל שלישי לשוק הרט"ן איפשרה לתת לו חופש פעולה בתחומים רבים, כמו קביעת תעריפיו, ומשרד התקשורת נדרש בעיקר להסדרת קשרי גומלין בין מפעילים ויצירת תנאים להתנעת פעילותו של המפעיל החדש.

באוקטובר 1997 הגישו שלוש קבוצות את הצעותיהם במכרז. גם הפעם היו המתמודדים תאגידיים ששילבו חברות תקשורת מובילות בעולם, גופים פיננסיים גדולים וחברות מקומיות. בפברואר 1998 הודיע משרד התקשורת על זכייתה של חברת פרטנר במכרז, כאשר המרכיב העיקרי בזכייה במכרז היה הצעתה לתשלום דמי רשיון חד-פעמיים של כ- 400 מיליון דולר. שרת התקשורת לימור לבנת העניקה לחברת פרטנר רשיון כללי למתן שירותי רט"ן באפריל 1998, והיא החלה לספק שירות באוקטובר 1998, במסגרת "השקה רכה", ושירות בהיקף מלא - מינואר 1999.

כניסתה של חברת פרטנר לשוק הרט"ן, שנעשתה בהצלחה ובעוצמה רבה, נתנה תנופה מהותית ודרמטית להתפתחות שוק הרט"ן בישראל.

מכרז מפעיל הרט"ן השלישי היה המכרז הראשון מסוגו, בו קריטריון הבחירה המרכזי היה דמי רשיון חד-פעמיים. התשלום הגבוה בגין הרשיון חייב את חברת פרטנר לבצע פעילות בהיקף נרחב ובהשקעות נכבדות, בפריסה ארצית מלאה, בחדשנות ויצירתיות, כדי להחזיר את השקעתה בדמי הרשיון החד-פעמיים, ואכן - החברה הגיע למיליון מנויים באפריל 2001, הישג ללא תקדים בישראל.

מכרזי רט"ן דור שלישי

תחזיות משרד התקשורת להתפתחות מהירה של שירותי הרט"ן בישראל (שהתממשו) ופעילות גלובלית ליישום שירותי רט"ן חדשים בטכנולוגיות מתקדמות של תקשורת ניידת רחבת-סרט, בצד רצון לפעול להרחבת התחרות בתחום הרט"ן, הביאה לכך שמשרד התקשורת פעל לשם העמדת ספקטרום תדרים נוסף לשימוש הענף. פעילות ממושכת של משרד התקשורת, בשיתוף פעולה עם משרד האוצר ומשרד הביטחון, הביאה במאי 1999 לסיכום הועדה של תחומי תדרים בהיקף של כ- 175 מה"ץ ליישומי רט"ן. הועדת תדרים זו היתה מהותית, שכן באותה עת נמצאו בשימוש של מפעילי הרט"ן רק כ- 90 מה"ץ.

ביוני 1999 פנה משרד התקשורת לציבור בבקשה לקבלת מידע והבעת עמדה, ובמסגרתה הציג המשרד את התוכנית להעמדת ספקטרום תדרים מתאים ליישומי רט"ן ותקשורת אישית בישראל, תוכניות חלופיות להועדת התדרים, ושאלות שונות בדבר הקצאת התדרים. באוגוסט 1999 אימצה הממשלה את מדיניות שר התקשורת בן-אליעזר לפעול להרחבת התחרות בתחום התקשורת האישית הניידת¹³. בעקבות הערות הציבור קבע שר התקשורת בן-אליעזר בספטמבר 2000 את מדיניותו באשר לתחומי התדרים שיוקצו, עיתוי ההקצאה ושיטת המכרז הרלוונטית לפיה תבוצע הקצאת התדרים, ומינה ועדת מכרזים, לשם יישום האמור. יו"ר ועדת המכרזים היה מחבר ספר זה, דניאל רוזן, מנכ"ל משרד התקשורת, שפרש ביולי 2001. במקומו מונה המנכ"ל שהחליפו, עו"ד אורי אולניק. בפברואר התקיים כנס לגורמים המעוניינים להשתתף במכרז. המכרז היה אמור להתפרסם במרץ 2001.

השר ראובן (רובי) ריבלין נכנס לתפקיד שר התקשורת ב- 8 במרץ 2001. עם כניסתו לתפקידו עטו עליו חברות הרט"ן, כאשר חלק מהם רצה בפרסום המכרז ללא דיחוי, וחלק מהם ביקש לדחות את המכרז. גם חברת בזק הפעילה לחצים כבדים כדי לדחות את פרסום המכרז. בסופו של דבר החליט השר לפרסם את המכרז כמתוכנן, וועדת המכרזים פרסמה את המכרז במרץ 2001.

למכרז עמדו שמונה רצועות תדרים, ארבע בתחום 1800 מה"ץ וארבע בתחום 2100 מה"ץ, כאשר משתתף יכול לזכות ברצועה אחת בלבד בכל תחום תדרים. המכרז התבסס אף הוא על העיקרון של "מכירה פומבית" (Auction), לחבילות התדרים, בשיטה של מכרז רב-סבבי סימולטני. המכרז נעשה בשני שלבים - בשלב הבקשה הבסיסית מוגשת בקשה בסיסית לבדיקת ועדת המכרזים, לבדיקת עמידתה בתנאי המכרז. בשלב המכרז הרב-סבבי מגישים מציעים שהצעתם עמדה בדרישות הצעות כספיות לדמי-רשיון במספר סבבים, והמציעים את דמי הרשיון הגבוהים ביותר, לגבי כל רצועת תדרים, זוכים במכרז. הסכום המזערי במכרז נקבע ל- 180 מיליון ש"ח לרצועת תדרים בתחום 1800 מה"ץ, ו- 220 מיליון ש"ח לרצועת תדרים בתחום 2100 מה"ץ. תשלום דמי הרשיון החד-פעמיים לתחום 1800 מה"ץ יבוצע 60% עם הזכיה במכרז, והיתרה עד סוף שנת 2003. תשלום דמי הרשיון החד-פעמיים לתחום 2100 מה"ץ יפרס עד יוני 2006. רשיונות הזוכים במכרז הוארכו לתקופה של 15 שנים מיום הזכיה, והוכנסו בהם תיקונים מהותיים בכל הנוגע לקישור-גומלין ומתן אפשרות שימוש לבעל רשיון אחר. זוכה במכרז נדרש כי כל שירות שיינתן על ידו יהיה זמין בכל המדינה תוך 24 חודש מיום תחילת מתן השירות בתשלום.

שלוש חברות רט"ן (פלאפון, סלקום, פרטנר) הגישו ב- 10 בספטמבר 2001 את הצעותיהם הבסיסיות. סלקום ופרטנר התמודדו על רצועות תדרים בשני התחומים שבמכרז, פלאפון התמודדה על התחום של 2100 מה"ץ בלבד. הגם שהמכרז אפשר זאת, לא נמצאו גורמים חדשים שהתמודדו על קבלת רשיון רט"ן נוסף.

המכירה הפומבית התקיימה ב- 18 בדצמבר 2001. במכירה הפומבית היה סבב אחד בלבד, מאחר וכל מתמודד הוביל ברצועת התדרים שעניינה אותו כבר בסבב הראשון. בתחום של 1800 מה"ץ הציעה חברת

פרטנר 180 מיליון ש"ח, וחברת סלקום הציעה 181 מיליון ש"ח. בתחום של 2100 מה"ץ הציע חברת פרטנר 220 מיליון ש"ח, חברת סלקום הציעה 220 מיליון ש"ח וחברת פלאפון הציעה 225 מיליון ש"ח. סך הכנסות המדינה מהמכרז היו 1.026 מיליארד ש"ח.

להרחבת תחום התדרים העומד לרשות ענף הרט"ן חשיבות מיוחדת, שכן בכך תהיה תרומה מהותית לאפשרות המענה לביקוש לשירותי רט"ן, לקידום החזון של "אינטרנט לכל כיס" ולמתן אפשרות ליישם בישראל דורות מתקדמים של טכנולוגיות רט"ן, בשילוב טכנולוגיות דור שני וטכנולוגיות דור שלישי, תוך הרחבת השירותים ושיפור איכות השירות¹⁴.

פועל יוצא מהמכרז הוא שינוי התפיסה המסדירה לגבי שירותי הרט"ן, שהיחס אליהם איננו עוד כאל שירות העומד בזכות עצמו, אלא כמרכיב חשוב במרקם הכולל של רשתות הבזק הציבוריות בישראל, וכרשתות בזק ציבוריות שחשוב להסדיר מתן שירותי ערך מוסף מגוונים באמצעותם. המכרז כלל תיקון לרשיונות של מפעילי הרט"ן הקיימים, תוך שהוא מטיל על מפעילי הרט"ן חובות נרחבות בעניין קישורי גומלין לכל רשת בזק ציבורית אחרת הפועלת בישראל, חובות למתן אפשרות שימוש ברשת הרט"ן וחובות למתן שירותי ערך מוסף באמצעות רשת הרט"ן על ידי בעלי רשיונות כלליים אחרים ובעלי רשיונות מיוחדים. כן כלל תיקון הרשיון במסגרת המכרז איסור על מפעיל רט"ן מהותי לתת לחברה בעלת זיקה אליו שירותים בתנאים מועדפים, חובות ליישם ניידות מספרים ועוד. תוקף הרשיונות הוארך לעשרים שנה, כדי לאפשר למפעילי הרט"ן להאיץ השקעותיהם. תיקון הרשיונות הושלם בספטמבר 2002.

הערות

- 1 לעומת כ- 3 מיליון קווי טלפון ישירים ברשת הנייחת.
- 2 המכרז, להקמת מערכת, הפעלתה והעברתה למדינה בתום תקופה, בשיטת BOT (Build-Operate-Transfer), פורסם ע"י משרד התקשורת בשנת 1983.
- 3 פעולת החברה נעשית תחת המותג Orange.
- 4 בעבר הייתה זו תופעה ישראלית ייחודית - ולא עוד. בארה"ב, לדוגמא, עמד עד שנת 2000 השימוש החודשי הממוצע ברט"ן על 90 דקות לחודש. יישום שירותי רט"ן מתקדמים בארה"ב הביא לשינוי מהותי בהיקף השימוש, ודיווחים עדכניים מצביעים על כך שהיקף השימוש ברשתות החדשות בארה"ב נע בין 300 ל- 400 דקות בחודש.
- 5 התשלום החודשי, לחשבון רט"ן ממוצע של כ- 300 דקות בחודש, נע בשנת 2001 בין 160 ל- 210 ש"ח. החשבון החודשי "הממוצע" כולל דמי מנוי חודשיים, אחריות "מורחבת" ושירותים נוספים (משיבון, שיחה מזוהה, שיחה ממתינה, עקוב אחר). כ- 40% מהשיחות הם למנויי אותו מפעיל רט"ן וכ- 60% מהשיחות הם לרשתות מפעילים אחרים. כ- 75% מהשיחות הם בתעריף שיא וכ- 25% מהשיחות הם בתעריף שפל. תעריפים אלה כוללים מע"ם. עקב השימוש הרב בתקשורת רט"ן, החשבון החודשי הממוצע למנוי בישראל גבוה מהחשבון החודשי הממוצע באירופה.
- 6 חוק ההסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת התקציב 2002), התשס"ב - 2002.
- 7 חברי הוועדה היו ד"ר דן שקלרסקי, המדען הראשי של משרד התקשורת, ועו"ד אהוד גרא. מרכז הוועדה היה עו"ד אריה רשף.
- 8 לדעת בזק ומוטורולה, לא היה בסיס לתביעת המדינה.
- 9 יו"ר ועדת המכרזים היה משה ארד, מנכ"ל משרד התקשורת, שהוחלף בספטמבר 1993 ע"י שלמה וקס.
- 10 נזכיר כי תהליך השלום בין ישראל לפלשתינאים החל בהסכם אוסלו (הסכם הכרה הדדית בין אש"ף וישראל) בספטמבר 1993, הסכם קהיר במאי 1994 והסכם אוסלו ב' (הסכם וושינגטון) בספטמבר 1995. הסכם השלום עם ירדן נחתם באוקטובר 1994. לתהליכי השלום הייתה תרומה חשובה להשקעות זרות בישראל ולהתעוררות כלכלית במשק הישראלי.
- 11 הסדר זה כלל, בין היתר, הגירת מערכות בלישה של חברת מוטורולה מתחום 900 מה"ץ לתחום 800 מה"ץ, כאשר חברת מוטורולה נשאה בכל הוצאות ההגירה.
- 12 יו"ר ועדת המכרזים היה המחבר, דניאל רוזן, מנכ"ל משרד התקשורת דאז.
- 13 לשון החלטת הממשלה 122 מיום 22 באוגוסט 1999, במסגרת דיון בנושא המדיניות הכלכלית לשנת 2000 - שינויים מבניים בענפי המשק:
"מחליטים:
לאמץ את מדיניות שר התקשורת, להרחבת התחרות בתחום התקשורת האישית הניידת, באמצעות עריכת מכרזים להענקת רשיונות לתקשורת אישית ניידת במהלך שנת 2000."
- 14 עלות תדרי דור שלישי ב- 2100 מה"ץ בישראל היתה בסביבות 25 דולר לנפש - מהנמוכות באירופה (בהשוואה ל- 544 דולר לנפש בגרמניה, 537 דולר לנפש בבריטניה, 287 דולר לנפש בצרפת, 211 דולר לנפש באיטליה, 211 דולר לנפש באירלנד, 91 דולר לנפש באוסטריה, 80 דולר לנפש בדנמרק, 40 דולר לנפש בפולין, 40 דולר לנפש ביוון, 35 דולר לנפש בפורטוגל).